

Москвич Л.,
д.ю.н., професор, доцент кафедри
кримінального процесу
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого

НАЛЕЖНА ПРАВОВА ПРОЦЕДУРА ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІВ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК СКЛАДОВА НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДУ

Сьогодні в Україні реалізуються динамічні комплексні заходи судової реформи, які мають забезпечити підвищення якості правосуддя, рівня судового захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Якість правосуддя певною мірою визначається кадровим забезпеченням судової системи, незалежністю суддів, нормативно закріпленим і практично реалізованим набором гарантій їхньої незалежності. Водночас правовий статус суддів та принципи його забезпечення багато в чому залишаються *terra incognita* в сучасній правовій науці.

Однією з численних гарантій принципів незалежності та незмінюваності суддів є особливий порядок їхнього звільнення. Як задекларовано в Основних принципах незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, судді можуть бути тимчасово відсторонені від посади або звільнені тільки з причин їхньої нездатності виконувати свої обов'язки чи поведінки, невідповідної посаді, яку вони займають. Лише в такому разі можна говорити про відсутність умов використання механізму звільнення судді як інструменту тиску та впливу на суддю. Отже, вичерпність та чіткість правової регламентації підстав та процедури звільнення суддів є індикатором стану забезпечення незалежності судді.

Щодо гарантії незмінюваності судді як передумови формування національних підходів до системи підстав та процедур звільнення суддів, у науці відсутнє одностайне схвальне ставлення. Однак науковці одностайні у висновку, що ускладнений порядок звільнення судді надає судовій владі додаткові гарантії незалежності її носіїв.

Протягом останніх років в Україні триває процес реформування існуючих норм, стандартів і процедур судової системи, приведення їх у відповідність до європейських норм і практик. Але постійні зміни в законодавстві зумовлюють наявність низки перехідних положень, часткове збереження чинності старого закону, диференціацію підстав та механізму припинення правового статусу суддів, гарантій суддям при звільненні залежно від дати обрання на посаду та низки інших факторів. Однак державна система відправлення правосуддя не може бути стихійною, вона потребує належного державного впорядкування та організації, у тому числі в частині правового регулювання припинення суддями їхніх власних повноважень. Саме тому відповідна нормативна організація та впорядкування здійснюються в першу чергу шляхом формування відповідних зако-

нодавчих алгоритмів, що визначає механізм припинення правового статусу судді, умови, підстави, процедури його реалізації на практиці.

Слід зазначити, що до 2016 року українська практика стикнулася з проблемою, коли ускладнена процедура звільнення судді (зокрема остаточне рішення шляхом винесення відповідного акта, приймалося або Президентом України (щодо суддів, які були призначені на п'ятирічний термін), або парламентом (щодо суддів, які були обрані безстроково)), сприяла виникненню ситуацій неефективного використання бюджетних коштів або навіть абсурдних. Наприклад, коли суддя відсторонявся від виконання професійних функцій унаслідок настання певного юридичного факту (наприклад, досягнення 65-річного віку або закінчення строку повноважень) або взагалі через фізичне ізолювання його, наприклад, через набрання щодо нього законної сили обвинувальним вироком та ін., але залишався в статусі судді, користувався певними гарантіями, соціальним забезпеченням та отримував суддівську винагороду через «завантаженість» чи інші особливості організації роботи суб'єкта, уповноваженого прийняти акт про звільнення судді. І така ситуація могла тривати роками.

Але й на сьогодні проблема залишається актуальною, зокрема через застосування механізмів інституту відсторонення судді від посади, припинення повноважень, що, як засвідчила сучасна судова практика, зовсім не передбачає позбавлення статусу судді, яка має чітку процедуру – виключно через реалізацію повноважень Вищою радою правосуддя. Тому, з одного боку, ми підтримуємо законодавця, який намагався спростити процедуру припинення повноважень судді у випадках, коли воно обґрунтовується настанням певного юридичного факту чи події. Проте вважаємо, що такий розподіл був здійснений із недостатнім урахуванням вимог наукової методології та обґрунтованості, унаслідок чого складно простежити раціональні критерії виокремлення цих підстав.

Виключність підстав для звільнення суддів передбачено конституційною нормою, що свідчить про високий поріг її стабільності. При цьому не виключається законодавчий порядок регулювання порядку встановлення відповідної підстави для звільнення судді або уточнення її змістовного наповнення, що важливо для її правозастосування.

Звільнення судді з посади обов'язково передбачає акт волевиявлення на припинення правового статусу судді, тобто звільнення судді з посади є вольовим владним актом конституційного органу, відповідно до якого суддя позбавляється не тільки владних повноважень, але й статусу судді (і в єдиному випадку статус судді трансформується у статус судді у відставці).

У тих же випадках, де встановлення підстав для припинення трудових відносин з посадовою особою публічної влади має суб'єктивно-оціночний характер, обов'язково повинен бути судовий контроль за дотриманням *процедури* встановлення такої підстави для виключення зловживанням права на звільнення судді з боку компетентного органу. Тому вважаємо, що саме рішення про звільнення на підставі п. 3 ч. 6 ст. 126 і п. 4 ч. 16¹ Розділу XV Конституції України має бути забезпечено судовим контролем в повному обсязі, судова юрисдикція не може бути обмежена.

У даному контексті доречно навести позицію ЄСПЛ у справі *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, у якому Суд зробив однозначний висновок: процедура звільнення судді в повному обсязі має бути забезпечена «судовими гарантіями», а саме: незалежністю, безсторонністю, публічністю, змагальністю, правом на захист, розумність строку провадження тощо. [1].

Відповідно до п. 12 Розділу III «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Вищу раду правосуддя» оскарження рішення про звільнення судді за результатами оцінювання відбувається в порядку, встановленому ст. 57 цього Закону, проте зазначена норма не містить інформації щодо повної чи обмеженої судової юрисдикції в цьому питанні. Аналіз практики Вищої ради правосуддя щодо звільнення суддів на підставі підп. 4 п. 16¹ Розділу XV «Перехідні положення» Конституції України показує, що відповідні рішення взагалі не містять інформації щодо підстав, порядку, можливості їх оскарження до суду.

Що ж до питання про звільнення судді в порядку дисциплінарного провадження, то процедура провадження у Вищій раді правосуддя також не в повному сенсі відповідає вимогам «справедливої судової процедури» в розумінні ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ, зокрема, встановлення підстав п. 3 ч. 6 ст. 126 Конституції України та прийняття рішення про звільнення – здійснюється одним і тим же органом, що порушує засаду безсторонності суду; засади змагальності процедури є обмеженими (зокрема право оскаржити рішення Дисциплінарної палати у дисциплінарній справі до ВРП має лише одна сторона – суддя, відносно якого ухвалено відповідне рішення); порядок формування Вищої ради правосуддя є неспірним з точки зору забезпечення незалежності її членів та ін. Тому вважаємо, що обмеження судової юрисдикції щодо повноти розгляду питання про звільнення судді з підстав, передбачених п. 3 ч. 6 ст. 126 Конституції України, має бути знято.

Такої ж позиції дотримуються й судова практика. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду сформулювала таку правову позицію: «У пункті 123 рішення від 09 січня 2013 р. у справі «Олександр Волков проти України» ЄСПЛ зазначив, що згідно з його практикою навіть у разі, коли судовий орган, що виносить рішення у спорах щодо «прав та обов'язків цивільного характеру», у певному відношенні не відповідає пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. (далі – Конвенція), порушення Конвенції не констатується за умови, якщо провадження у вищезазначеному органі «згодом є предметом контролю, здійснюваного судовим органом, що має повну юрисдикцію та насправді забезпечує гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції» (див. п. 29 рішення від 10 лютого 1983 року у справі «Альбер і Ле Конт проти Бельгії» та п. 42 рішення від 14 листопада 2006 року у справі «Цфайо проти Сполученого Королівства», заява № 60860/00). У межах скарги за ст. 6 Конвенції, щоб визначити, чи мав суд другої інстанції «повну юрисдикцію» або чи забезпечував «достатність перегляду» для виправлення відсутності незалежності в суді першої інстанції, необхідно врахувати такі чинники, як предмет оскаржуваного рішення, спосіб, у який було винесено рішення, та зміст спору, включаючи бажані та дійсні підстави для оскарження (див. пункти 44–47 рішення від 22 листопада 1995 року у справі «Брайян проти Сполученого Королівства» та пункт 43 згаданого рішення у справі «Цфайо проти Сполученого Королівства»)» [2]. Але знов підкреслимо – повному судовому контролю в межах дисциплінарного провадження підлягає лише рішення Вищої ради правосуддя за наслідками розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності, у якому, до речі, лише ставиться питання про внесення подання про звільнення. Саме ж рішення Вищої ради правосуддя про звільнення судді підлягає обмеженому судовому контролю – у межах підстав, передбачених ч. 2 ст. 57 Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

Список використаних джерел

1. Case of Oleksandr Volkov v. Ukraine. Application no. 21722/11. Judgment of 9 January 2013. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre# {%22itemid%22:\[%22001-107361%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-107361%22%5D%7D).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.11.2019 р. (провадження № 11-490cap19). URL: [http://www.reyestr.court.gov.ua/ Review/86275965](http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86275965).

